

Miért van valami, és nem pedig semmi?

András Ferenc

2022. október 5.

1. Bevezetés

Robert Lawrence Kuhn a népszerű „Closer To Truth” videó sorozatában kilencszer kérdezi meg a kérdést „Why is there something rather than nothing?”. Sokan válaszolnak a kérdésre, hívők és ateisták, erős természettudományos háttérrel vagy filozófiai iskolázottsággal. A sorozat szerkesztője fölteszi magának a kérdést, hogy vajon értelmes-e a kérdés egyáltalán, és ha igen, akkor milyen megszorításokkal, milyen értelemben az. Vedd fontolóra, hogy a létezés sem nem (informatív) tulajdonsága a fizikai tárgyoknak, sem nem egyfajta tevékenysége vagy eseménye. A létre vonatkozó kérdés pedig ezt sugallja, amivel nyelvi csapdába ejti filozófust.¹ De Kuhn nem ezen a nyomon indul el, így minden csapdába belefut.²

2. Tarski válasza

Leibniz, és mások is kevésbé világosan – legkorábban talán Aquinói Szent Tamás – fölítették a kérdést, hogy miért van valami, és nem pedig semmi, azaz miért nem igaz, hogy semmi sincsen. Leibniz úgy gondolta, hogy ez a kérdés értelmes és választ kíván.³ Leibniznek még nem állt rendelkezésére olyan formális logikai nyelv, ami képes kifejezni a kérdésben megfogalmazott gondolatot. Azért, mert nem állt rendelkezésére olyan formális logikai nyelv, ami képes kifejezni, hogy a ‘valami’ és ‘semmi’ szavak logikai szempontból nem olyan szavak, mint a ‘Péter’ vagy a ‘macska’ szó, hanem ezeknek más a logikai szerepük: ezek a szavak logikai elemzésben változók. A ‘semmi’ és a ‘valami’ nem nevei valaminek, mint ezt Frege fölismerte, de a spekulatív filozófusok

¹v.ö.: Peter Van Inwagen: Meta-Ontology (1998) Erkenntnis 48: 233–250.

²Akik válaszolnak a kérdésre: Ala Guth, Keith Ward, David Bentley Hart, Sean Carroll, Dean Rickless, Mario Livio, David Albert, Leonard Mlodinow, és egy hosszabb videóban: John Leslie, Peter van Inwagen, Bead Rundle, Quentin Smith, Richard Swinburne, Stephen Weinberg. <https://youtu.be/cfmewf2DoKU> Colin McGinn megközelítése áll a legközelebb ahhoz, amit én gondolok. Képzeljük el, hogy a szobába belépve az asztal közepén lévő gyümölcsös tál tele van dióval, fügével, szőlővel. Meglepődünk, hiszen nemrég még üres volt, honnan kerültek ide a gyümölcsök? A kertbe kilépve látjuk, hogy valaki leszedte a fügét és a szőlőt, a diót is összeszedte a földről. Ezzel találtunk egy lehetséges választ, de csak azért, mert van valami, vannak létezők, a gyümölcsös tálon kívül is. Ha nem lenne semmi azon kívül, akkor a kérdés megválaszolhatatlan, mi több értelmetlen lenne. <https://youtu.be/EC6nUEUTGbA>

³Bertrand Russell úgy érvelt egy népszerű BBC vitasorozatban 1948-ban, hogy az univerzum egész egyszerűen ott van, ez egy nyers tény, és ennyi az egész.

azóta sem értik.

Leibniz szerint a válasz az volt a kérdésre, hogy azért létezőnk, azért létezik valami, mert Isten meg akarta teremteni a világot. Leibniz bizonyára tisztában volt azzal, hogy a válasza Istent kívül helyezi a világon, máskéülben a válaszból, hogy mindent Isten teremtett, az következik, hogy Isten már az előtt létezett, hogy létezett volna bármi, ami nyilvánvaló ellentmondás, tehát hibás a válasz, következésképpen elvetendő. Mégsem lenne méltányos ezen az alapon elverni a port a nagy filozófuson. Azért nem, mert bizonyos értelemben a helyzet megkerülhetetlen. Mi is ebben a helyzetben vagyunk. Miről van szó?

Arról van szó, hogy annak a gondolatnak, kérdésnek és kérdezőnek, aki fölteszi a kérdést, hogy miért vannak létezők, maga magának, magának a kérdésnek, a kérdés nyelvének, mint valaminek ami létezik, a kérdés hatókörén kívül kell lennie. Ennek tudatában már szabatosan megfogalmazható a kérdés a modern logika és halmazelmélet nyelvén. Legyen a világ dolgainak halmaza – bármik is legyenek azok – ‘ W ’ halmaz. A kérdés ezek után az, hogy miért nem üres a W halmaz? W halmaz elemei mindazok a dolgok, amikről filozófiai elméletünk, logikánk létezési állításokat tesz. A klasszikus elsőrendű logika nyelvén fogalmazva, W halmaz nem más, mint a logika tárgyalási univerzuma. A leibnizi kérdés ezek után szabatosan így szól:

miért igaz az, hogy $\exists x.x = x$?

Leibniz kérdését Tarski válaszolta meg. A válasz pedig az, hogy a klasszikus logikában (vannak más logikák is, pl. szabad logika) üres tárgyalási univerzumon nem teljesülnek a józan ész olyan alapigazságai, hogy:

$$Fa \rightarrow \exists x.x = a \text{ vagy az, hogy } \forall x.Fx \vee \neg Fx$$

3. Konklúzió

Tehát az értelmes beszéd alapfeltétele, hogy a tárgyalási univerzum nem lehet üres. Azért van valami (kevésbé szerencsésen, félrevezetően fogalmazva, azért van létező) mert ellenkező esetben minden levezethető, azaz a létezés tagadása értelmetlenséghez vezet. Nem ismerek Tarski válaszánál a jobb választ Leibniz kérdésére.